

Průcha, J., & Kansanen, P. (2015). *Školní vzdělávání ve Finsku.*

Praha: Karolinum.

Boli časy, keď bežný človek o Fínsku vedel hlavne to, že sa tam hrá výborný ľadový hokej. Neskôr Fínov preslávila *Nokia*. Tou Fíni upozornili svet na svoju výskumnú a technologickú vyspelosť. Po roku 2000 k tomu pribudli úspechy vo vzdelávaní – fínski žiaci sa začali umiestňovať na čelných miestach v medzinárodných testoch gramotností krajín OECD. V štyroch meraniach za sebou (2002–2009) neklesli pod štvrté miesto. Unikátnym výsledkom bolo, že skórovali vysoko nielen v jednej, ale vo všetkých skúmaných gramotnostiach. V čitateľskej gramotnosti pätnásťroční žiaci obsadili prvé alebo druhé miesto, v matematickej gramotnosti začali na štvrtom mieste a postupne vystúpili na druhé miesto. V prírodovednej gramotnosti tiež začali nižšie, na treťom mieste, ale potom už boli stále prví (PISA). V testovaní žiakov štvrtého ročníka základnej školy (Mullis et al., 2012a) sa delili v čitateľskej gramotnosti o 2. a 3. miesto s Ruskom, v matematike boli druhí a v prírodopise prví (Mullis et al., 2012b).

Jan Průcha a jeho fínsky kolega Pertti Kansanen sa pokúsili vysvetliť, ako došlo k týmto vynikajúcim vzdelávacím výsledkom. Kauzálne objasnenie, ktoré predkladajú, nie je jednoduché. K výborným vzdelávacím výsledkom prispeli viaceré faktory, pričom pôsobili spoločne, dlhodobo a kumulovane. Fíni sú malý národ s počtom obyvateľstva identickým so Slováckmi, ich krajina je však sedemkrát väčšia. Hustota osídlenia je preto malá a značná disperzia sídiel okrem iného komplikuje dochádzku žiakov a učiteľov do škôl. Klíma je drsná a dejiny národa boli pohnuté. Fíni museli bojovať viackrát o samostatnosť so svojimi susedmi a v týchto bojoch si vybudovali národnú povahu vyznačujúcu sa húževnatosťou a odhodlanosťou. Takáto národná mentalita, spojená s poctivosťou, národnou hrdosťou a solidárnosťou, plodí nízky výskyt korupcie a úplatkárstva.

Publikácia neanalyzuje podrobné štatistiky testových výkonov fínskych žiakov v medzinárodných meraniach – na to existujú špeciálne štúdie vydané u nás a, samozrejme, je možno nahliadnuť i do stránok organizátorov týchto evalvácií. Dôraz je skôr kladený na opis prostredia, histórie, kultúry a na objasnenie fungovania inštitúcií, ktoré priaznivo vplývali na školstvo a na vzdelávanie národa.

Autori poukazujú na silný ekonomický potenciál krajiny, vplyvom ktorého si Fínsko môže dovoliť vložiť dvakrát viac financií do vedy a výskumu, než je priemer EÚ. Na financovaní sa významnou mierou (70 %) podieľa aj súkromný sektor. Fínska akadémia vied financuje nielen vlastné ústavy, ale aj cudzie výskumné projekty na vysokých školách a iných inštitúciách. To naznačuje veľkú otvorenosť tejto inštitúcie voči spoločnosti. Samozrejme, výskumné granty poskytujú teamom i jednotlivcom aj iné inštitúcie. Silná ekonomika umožňuje na naše pomery veľkú sociálnu podporu rodín (bezplatné učebnice a obedy žiakom základných škôl, bezplatná doprava nad vzdialenosť 5 km, bezplatné predškolské vzdelávanie v poslednom roku).

Pozoruhodným javom fínskej spoločnosti je dôvera v štátne inštitúcie. Podľa prieskumu naj dôveryhodnejšia je polícia, potom armáda, na treťom mieste sú univerzity. Povolanie učiteľa je veľmi vysoko vážené, vysoká dôvera vládne i voči škole a školskej politike krajiny. To iste vytvára priaznivú klímu na fungovanie školy a na spoluprácu obce, školy a rodiny. Dôvera v učiteľa pramení z vysokej úrovne tejto profesie. Latka sa nastavuje už na učiteľských fakultách, kam sa dostane len 10–15 % uchádzačov. Napríklad v r. 2014 sa uchádzalo o štúdium v učiteľských programoch na primárnom stupni 8 400 študentov, prijatých bolo len 800. Opis prijímacích postupov na týchto fakultách vzbudzuje záviť nášho vysokoškolského učiteľa, pretože fínski kolegovia si môžu dovoliť vysokú náročnosť. Prísnosť je tu hlavnou devízou. V prvom kole študenti píšú rozborý odborných článkov, ktoré dostanú k dispozícii vopred. Tu sa odfiltruje 90 % uchádzačov. V druhej časti prijímacieho postupu sa preverujú celkové potenciality uchádzačov o učiteľskú profesiu. Ako píšú autori, základom učiteľského štúdia je pedagogická veda, didaktiky učebných predmetov jej asistujú. Dôraz je kladený na výskumný charakter štúdia, je založené na empirických zisteniach a aj študenti získavajú dobrú výskumno-metodologickú prípravu. Napríklad v učiteľskom štúdiu na bakalárskom stupni si v Helsinkách zapisujú študenti 3 metodologické disciplíny. Na magisterskom stupni si k nim môžu pribrať ďalšie. To, prirodzene, vytvára nielen dobré kompetencie na pochopenie publikovaných výskumov, ale aj na projektovanie a realizovanie vlastných. Navyše, u študentov sa buduje aj priaznivý vzťah k terénnej výskumnej práci.

V súvislosti s dôverou Fínov v inštitúcie je pozoruhodná koncepcia riadenia školstva. Je do veľkej miery delegované na miestnu správu (obce), ktoré rozdeľujú financie pre školy. Vychádza sa pritom z daných možností a miestnych podmienok. Celoštátne kurikulum je upravené podľa miestnych

potrieb a dôvera v učiteľov sa pretavuje v spoliehanie sa na zodpovednosť. Štátna školská inšpekcia neexistuje. Evalvovaním fungovania výsledkov vzdelávania sa zaoberajú samotné školy, dohliada miestna správa. Autonómnosť je založená na dôvere, že obce, školy a učitelia vykonávajú svoju prácu kvalifikovane a zodpovedne.

Povinné vzdelávanie vo Fínsku sa uskutočňuje v jednotnej škole, pretože vedúcim politickým princípom je rovnosť žiakov. Školský systém je však dostatočne prístupný, takže umožňuje značnú pružnosť štúdia. Je tu rozvinutý a vysoko prepracovaný systém individuálnej starostlivosti o žiakov, ktorí majú študijné problémy či iné závažné ťažkosti. Stratégiou je diagnostikovať ich v najskoršom veku a poskytnúť žiakovi špecializovanú podporu vo forme individuálneho prístupu alebo doučovania v priebehu celého štúdia. To vysvetľuje, prečo vo výsledkoch medzinárodného testovania gramotností boli medzi fínskymi žiakmi menšie rozdiely ako vo väčšine iných štátov.

Kniha je správou o dobrom fungovaní vzdelávania v dobrej krajine. Autori nepodávajú nijaké odporúčania, neagitujú, nenavrhujú zmeny alebo zlepšenia domáceho školstva. Nepredpisujú mutáciu DNA českého školstva na fínsky model. Možno preto, že historické tradície, kultúra, severská povaha i ekonomické prostredie fínskej krajiny sú neprenosné. Autori teda podávajú len správu, nie odporúčania, ale vnímavého čitateľa knižka iste podnieti ku kladeniu si otázok, k porovnávaniu a konfrontácii.

Dobrá téma, akou je fínske školstvo, iste uľahčila autorom písanie. Ved' tákáto látka sa píše takmer sama. Ale v prípade Jana Průchu ide o skúseného a ostrieľaného autora, ktorý bravúrne zvládol aj ťažšie témy. Navyše je to autor veľmi plodný, ktorý zmapoval široké spektrum tém. Spočítal som si – v mojej knižnici sa opiera o seba jeho 17 kníh, ale do kompletnej bibliografie mi iste niekoľko prác chýba. Navyše Průcha pozná Fínsko a jeho školstvo z prvej ruky. Opakovane túto krajinu navštevoval, prednášal na univerzitách a dokonca tam mal aj svojich doktorandov. Znalosť krajiny preniká cez stránky textu. Je to iný opis ako by vyzeral kompilát zostavený výlučne z naštudovaných písomných prameňov.

Průchovi sekundoval Pertti Kansanen, popredný fínsky odborník, autor kapitoly o učiteľskom vzdelávaní a tiež pojednania o súčasných problémoch a perspektívach fínskeho školstva. Z tohto pojednania preniká k čitateľovi trošku iný tón než z predchádzajúcich stránok knihy. Súčasná ekonomická stagnácia spôsobuje redukciu financovania školstva, a to bude mať

dopad nielen na fungovanie škôl, ale aj na rodiny (napr. obmedzené právo na umiestnenie detí v materskej škole, ak jeden z rodičov pracuje a pod.). A čo je najhoršie, výsledky fínskych žiakov v testovaní *PISA 2012* sa rapídne zhoršili vo všetkých troch gramotnostiach, v matematike sa dokonca prepadli na 12. miesto. Je to ešte stále výkon nad priemerom evalvovaných krajín, ale odborníci bijú na poplach. Budúci ekonomický, politický a spoločenský vývoj vo Fínsku sa nedá celkom predvídať, i keď niektoré signály sú jasné, napr. prílev imigrantov, určitý pokles motivácie. Je preto možné, že keď Jan Průcha o niekoľko rokov pripraví nové vydanie tejto knihy (toto je v poradí jeho tretia kniha venovaná tejto problematike), obraz o fungovaní fínskeho školstva a výsledkoch jeho vzdelávania bude zmenený. Dúfajme, že nie úplne.

Peter Gavora
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně,
Fakulta humanitních studií

Literatura

- OECD. (2012). *PISA 2012 Results in focus*. Dostupné z <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results.htm>
- Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P., & Drucker, K. T. (2012a). *PIRLS 2011 International results in reading*. Dostupné z <http://timssandpirls.bc.edu/pirls2011/international-results-pirls.html>
- Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P., & Arora, A. (2012b). *TIMM 2011 International results in mathematics*. Dostupné z http://timssandpirls.bc.edu/timss2011/downloads/T11_IR_Mathematics_FullBook.pdf